

PRZEMYSŁAW MICHOWICZ OFMConv

AKTY AUTODETERMINUJĄCE PERSONALNY STATUS PRAWNOKANONICZNY OSÓB KONSEKROWANYCH

Ideą poniższych rozważań jest wskazanie takich czynności prawnych przewidzianych przez obowiązującą ordynację kanoniczną, które – dokonane przez osoby konsekrowane – determinują jednocześnie ich prawny status, poszerzając lub pomniejszając zakres wykonywalnych praw.

Chodzi więc o takie czynności legalne, które – osiągnąwszy skutek – na nowo określą rzeczywisty wymiar realizacji praw, jak i obowiązków podmiotu względem innych osób i rzeczy w ramach jednolitego systemu norm.

Zamierzeniem piszącego jest wskazanie aktów determinujących kolektywny wymiar konsekracji. Szczególna uwaga będzie jednakże skierowana na czynności osób konsekrowanych dopełnionych *in persona*. Indult eksklaustacji i/lub odejścia z instytutu, przejście profesja do innego instytutu, popełnienie określonych przestępstw stanowią, w opinii autora, najtrafniejszy przykład samookreślenia się podmiotu w zakresie wykonywania praw i obowiązków nabytych w wyniku ważnie złożonej profesji.

W reakcji na autoderminację statusu prawnokanonicznego przez podmiot, czynności kompetentnej władzy kościelnej nie tyle dokonają istotnej zmiany stosunku materialnoprawnego osoby działającej, lecz potwierdzają zaistniały stan rzeczy, określając go precyzyjnym *nomen iuris*.

Niniejsza praca to próba udziału w rozwoju doktryny kanonicznej celem jeszcze jaśniejszego zaprezentowania wybranych zagadnień systemowych.

Artykuł zostanie zrealizowany w kilku punktach traktujących wybrane argumenty w celu pełnego zrozumienia kwestii: stan życia konsekrowanego;

Dr PRZEMYSŁAW MICHOWICZ OFMConv – wykładowca prawa kanonicznego i prawa wyznaniowego w Wyższym Seminarium Duchownym Franciszkanów w Krakowie; adres do korespondencji: ul. Franciszkańska 4, 31-004 Kraków; e-mail: e-mail: fraprzemek@yahoo.it

zdolność bycia podmiotem prawa, zdolność do działania; *habilitas canonica*; akty autoderminujące indywidualne i kolektywne.

I. STAN I STATUS ŻYCIA KONSEKROWANEGO

Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego¹ nie pozostawia cienia wątpliwości w kwestii tych wiernych, którzy poprzez profesję rad ewangelicznych (przez śluby lub inne święte więzy), poświęcając się całkowicie służbie Bogu, rządzą się własnym statusem prawnokanonicznym, wynikającym z faktu dobrowolnego i świadomego obrania stanu życia konsekrowanego² w myśl kan. 207 § 2³.

Należy podkreślić, że życie konsekrowane poprzez profesję rad ewangelicznych może stanowić fundament określający stan życia wiernych w Kościele tylko wtedy, gdy tak pojęta konsekracja będzie przyjęta, interpretowana, regulowana i uprzednio zaaprobowana jako trwała forma życia przez kompetentną władzę kościelną. Stan życia konsekrowanego istnieje zatem tylko wtedy, gdy zostaną spełnione wszystkie elementy teologiczno-prawne, o których mowa w kan. 573 § 2 i kan. 607 § 2 i 3.

Należy zauważyć, że znaczenie i istotność profesji rad ewangelicznych przez śluby lub inne święte więzy jest konstytutywna⁴, typizowana przez ustawodawcę w kategoriach osób konsekrowanych należących do instytutów zakonnych (kan. 607-709), instytutów świeckich (kann. 710-730), uznając za takie osoby również anachoretów (kan. 603) i dziewice (kan. 604).

Bezpośrednią przesłanką *sine qua non* zaistnienia wspomnianego stanu jest spełnienie warunków, określających ważność aktu, jakim jest profesja

¹ Por. kan. 573 i kan. 588, §1; SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 31.

² Por. D. SHAKAL, *The canonical status of members of Institutes of Consecrated Life*, „*Studia Canonica*” 43 (2009), s. 329; V. DE PAOLIS, *Stati di vita delle persone nella Chiesa secondo il CIC*, [w:] AA. VV., *Episcopato, presbiterato, diaconato*, Milano 1988, s. 121-122.

³ Pomijamy kwestię fundamentalnego statusu osoby wynikającego z ważnie udzielonego chrztu. Zarówno kan. 96, jak i kan. 204 podkreślają związek zachodzący między sakramentem chrztu a nabyciem statusu prawnokanonicznego, który – mając ma uwadze wiążące dla prawa okoliczności (stan, wiek, zamieszkanie), zakres, w jakim osoba pozostaje we wspólnocie kościelnej, ewentualne sankcje, jak i samą pozycję podmiotów – może ulegać modyfikacji, powodując tym samym zasadniczą zmianę tak w uprawnieniach dotyczących określonych prerogatyw, jak i w ich rzeczywistej realizacji w odniesieniu choćby do *tria munera*. Por. P. VALDRINI, *Comunità, persone, governo*, Roma 2013, s. 153-154.

⁴ Por. V. DE PAOLIS, *Stati di vita delle persone nella*, s. 125-132.

rad ewangelicznych, szczególnie wieczysta. Ta bowiem, powoduje definitywną inkorporację do instytutu lub konstytuuje w sposób stały charakter życia przynależny innej formie legalnej konsekracji. Ustawodawca kodeksowy w kan. 658 warunkuje ważność profesji wieczystej wiekiem kandydata, zakładając równocześnie, że poprzedzająca profesja czasowa została złożona z zachowaniem warunków ustawy, o których w kan. 656.

Stan życia konsekrowanego w pełni obejmuje także profesja czasowego, jednakże prerogatywy wypływające z tymczasowości i „niestabilności” objętej drogi, pozwalają wnioskować, że o zupełności wspomnianego stanu można mówić jedynie w przypadku podmiotów definitywnie inkorporowanych do określonej formy konsekracji.

Dodatkowo stan życia konsekrowanego określa zdolność prawną każdego konsekrowanego, czyli stosowność do aktualizacji własnych praw i obowiązków (prerogatyw⁵) nabytych w sposób stały, w efekcie dokonania aktu profesji. Nabyty status prawnokanoniczny⁶ wypływa i w pewnym sensie identyfikuje się z wyborem stanu życia, równocześnie go dopełniając. Można mówić o statusie funkcyjnym osób w Kościele, kiedy te – oprócz prerogatyw wynikających *ipso facto* z nabytego stanu prawnokanonicznego – otrzymują urzędy, zadania, licencje i inne prawa upoważniające do dokonania określonych czynności, które – zgodnie z zasadą *potestas a munere* – udzielają podmiotowi wystarczającej władzy w danym zakresie.

Status kanoniczny określa więc zespół praw i obowiązków (prerogatyw) wynikających ze szczególnej pozycji, jaką działający podmiot zajmuje względem innych osób czy rzeczy w ramach jednolitego systemu prawnego. Nabyty i/lub uaktualniony status określa nowe usytuowanie podmiotu, które – instytucjonalnie uznane – odgrywa wiążącą rolę w stosunku do innych osób i struktur funkcyjnych ordynacji kanonicznej, jak też przez tę samą może być publicznie sankcjonowany.

Należy dopowiedzieć, że na bazie wspomnianych praw i obowiązków przypisanych osobie każda z nich może/powinna działać dla zbudowania większego dobra całej wspólnoty wierzących.

⁵ W opinii piszącego należałoby posługiwać się wspomnianym terminem w odniesieniu do całościowo rozumianych praw i obowiązków osób w Kościele, ponieważ *iura et officia* nadane – ujęte pojęciowo według tradycyjnej nomenklatury prawnej – wydają się być absolutnie nieadekwatne w relacji do zadań typowych dla kościelnego systemu prawnego. Por. P. LOMBARDIA, *Contribución a la teoría de la persona canónica*, „Ius Canonicum” 57 (1989), s. 82-83.

⁶ Por. P. VALDRINI, *Comunità, persone, governo*, s. 176.

II. *CAPACITAS AGENDI*

Powyższe rozważania pozwalają wnioskować, że osobowy status prawny uprawnia podmiot do podejmowania ściśle określonych czynności prawnych.

Mając na uwadze podobny, jeśli nie identyczny, zakres ustaw zawartych w kan. 96 i kan. 204, możliwe jest rozróżnienie zdolności do bycia podmiotem prawnym – wynikającej głównie z ważnie udzielonego chrztu – i zdolności osoby do działania, tj. do wykonywania personalnych prerogatyw *modo iure præsripto*.

Doktryna i komentatorzy abrogowanych norm z 1917 r. powyższe rozróżnienie wyrażali za pomocą terminów *capacitas iuridica* nabyta *radicaliter* i *capacitas agendi* wykonywana *actualiter*. Zważywszy na przedmiot rozważań, pierwsza nie należy w szczególności do tematu, kluczowa natomiast jest ta druga, mogąca poszerzyć lub umniejszyć w sposób względny zakres wykonywanych czynności. Staje się to możliwe w zależności od zaistnienia wiążących faktów i okoliczności⁷.

Zdolność do działania jest cechą charakterystyczną osoby ludzkiej, niepotrzebującej – poza nielicznymi przypadkami – formalnej reprezentacji⁸. Z natury rzeczy wspomniana *capacitas agendi* zależna jest od stopnia umiejętności poznania i chcenia, jak również zostaje uwarunkowana wymiarem wolności i odpowiedzialności działającego. Z drugiej strony, mając na uwadze fakt, że zdolność do działania odnosi się do różnorodnych aktów prawnych, wiążąca jest istota aktu do dokonania⁹.

Dodatkowo należy podkreślić, że zdolność do działania osoby konsekrowanej – oprócz wyżej wspomnianych warunków – zależy będzie od kryteriów (okoliczności) regulowanych przez kan. 96¹⁰.

Pojęcie *condicio iuridica* (tłumaczonej dość niekompletnie na język polski jako „pozycja”) jest terminem stosunkowo szerokim i używanym w doktrynie raczej dwuznacznie. Mając na względzie szeroko rozumianą *condicio* podmiotu, ustawa stanowi, że kompetentna władza kościelna może ogra-

⁷ Por. G. MICHIELS, *Principia generalia de personis in Ecclesia. Commenatarius libri II Codicis juris canonici. Canones praeliminares 87-106*, Paris–Tornaci–Romae 1955, s. 18.

⁸ Por. kan. 98, §2; J. FERRER ORTIZ, ‘*Capacidad de obrar*’, [w:] J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, vol. I, Navarra 2012, s. 821.

⁹ Por. E. MOLANO, *Los derechos naturales de la persona y del fielante el ordenamnete canónico*, [w:] E. CORECCO, N. HERZOG, A. SCOLA (red.), *Les droits fondamentaux du chrétien dans l’Église et dans la société: actes du IVe congrès international de droit canonique*, Fribourg 1981, s. 612.

¹⁰ 1. *quidem eorum condicione*; 2. *quatenus in ecclesiastica sunt communione*; 3. *nisi obset lata legitime sanctio*.

niczać lub poszerzać zakres posiadanych i wykonywanych personalnych prerogatyw tak na mocy samego prawa, jak też *ab homine* przy użyciu dostępnych dróg proceduralnych.

Stan życia konsekrowanego, podobnie jak inne formy życia asocjacyjnego, zakłada nie tylko instytucjonalną możliwość regulowania zdolności działania profesów, lecz także ta sama zdolność może być warunkowana wolną wolą podmiotów, przy czym należy uznać za niewystarczający element wolitywny aktu: konieczne jest, by wola działającego ukierunkowana była na wywołanie określonych skutków prawnych¹¹.

Element wolitywny staje się nie tylko bezsprzeczną *condicio* aktu w sensie dotychczasowych rozważań, lecz przede wszystkim czynnikiem powodującym radykalną zmianę statusu działającego, o ile istnieje ustawowy zapis w tym względzie¹². W tym też sensie przysówek *actualiter* pozwala precyzyjnie wskazać zakres rzeczywistych prerogatyw profesów, które – jak wynika z powyższego – nie charakteryzują się absolutną niezmiennością.

III. *HABILITAS CANONICA*

Kanon 124, określający istotne elementy wymagane do ważnego zaistnienia aktu wraz ze skutkami prawnymi, akcentuje zdolność działającego (*habilitas*).

Doktryna zauważa, że powyższy termin jest ściśle związany z tematem stanów życia w Kościele, rozumianych jako nieodzowny fundament wyczerpującego określenia prerogatyw zawartych w personalnym statusie prawnokanonicznym. Zdolność podmiotu do aktu jest bowiem prawną możliwością osoby do działania¹³. Mając na uwadze warunki stanowione przez kan. 96, zdolność nabywa się w konsekwencji udzielonego sakramentu, powierzonego urzędu, otrzymanej licencji, zaistniałych faktów. Wspomniane okoliczności precyzują realną możliwość dokonania czynności.

Kanon 10 z kolei określa istnienie ustaw uniezwalniających podmiot do skutecznienia aktu. Tak pojęte normy uściślają okoliczności wiążące aktu.

¹¹ Por. V. DE PAOLIS, *Atto giuridico*, „Periodica” 90 (2001), s. 213; B. FERME, *Gli elementi dell'atto giuridico: essenza (e motivazioni); volontà (e dichiarazioni); forma*, [w:] AA. VV., *L'atto giuridico nel diritto canonico*, Città del Vaticano 2002, s. 89.

¹² Por. J. OTADUY, *Actos de la autonomía privada*, [w:] AA. VV., *Manual de derecho canónico*, Pamplona 1991, s. 341.

¹³ Por. I. ZUANAZZI, ‘Habilitación’, [w:] J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, vol. IV, Navarra 2012, s. 284.

Mimo istnienia ustawy trudno w obowiązującym Kodeksie o wskazanie norm czyniących profesów niezdolnymi do określonych aktów, poza przypadkiem wyrażonym w kan. 1191 § 2.

Jednogłośna w tym względzie doktryna uznaje za nieważne czynności dokonane w przypadku urzeczywistnienia ustaw unieważniających i uniezdalniających¹⁴. W przypadku tych ostatnich konsekwencje aktu nieważnego sięgają jeszcze dalej: akt jest nie tylko *irritus*, ale także *infectus*¹⁵.

Z uwagi na to, co wyżej, należy podkreślić, że w przypadku autora aktu zdolność w sensie ogólnym – normowana przez kan. 11 (ochrzczony, katolik, pełnoletni, posiadający używanie rozumu) – okazuje się często niewystarczająca¹⁶. Podmiot winien raczej wykazać specyficzną zdolność do dokonania aktu, którą prawo normuje tak w kwestii materii, jak i określonego przedmiotu czynności¹⁷, zważywszy na powierzoną władzę, kompetencje i legalność w konkretnym jej dokonaniu.

Przywołany kan. 124 dodatkowo określa elementy strukturalne i konstytutywne podmiotowego aktu prawnego: istnienie niezbędnych elementów określających naturę aktu¹⁸ i zachowanie tych stanowionych – wymaganych do ważności czynności.

Osoby konsekrowane występujące z prośbą o udzielenie dyspensy od ślubów czy też przedkładając taką, której przedmiotem jest przejście do innego instytutu życia konsekrowanego czy czasowe opuszczenie instytutu, winny posiadać należyte poznanie dotyczące samej czynności i ewentualnych, bezpośrednich konsekwencji skuteczności dokonanego aktu. Dodatkowo profesii winni wykazać pełną wolę jego dokonania, istocie aktu przypisane jest bowiem jego istnienie, bez którego nie można nawet przypuszczać jakiegokolwiek jego skuteczności.

Jednocześnie nie można zapominać, że każdy akt prawny jest czynnością ontologicznie wynikającą z osobowej autonomii każdego ochrzczonego¹⁹.

¹⁴ Chociaż brak u L. Chiappetta i J. Gracii Martina rozróżnienia między pojęciami *habilitas* i *capacitas*, to jednak jednomyślnie twierdzą, że w obydwu wypadkach akt jest *irritus*. Por. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Napoli 1988, can. 10, n. 87; J. GARCÍA MARTÍN, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Roma 2006, s. 75.

¹⁵ Por. M.C. HEINZMANN, *Le leggi irritanti e inabilitanti. Natura e applicazione secondo il CIC 1983*, Roma 2002, s. 163-164.

¹⁶ *De facto* kan. 11 określa zdolność do bycia podmiotem prawnym (*capacitas iuridica*), konieczną, lecz niewystarczającą do skutecznego działania.

¹⁷ Por. kan. 1095 1°.

¹⁸ *A fortiori* zauważa się, że kan. 86 deklaruje, że nie podlegają dyspensie elementy konstytutywne czynności.

¹⁹ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*, nr 29.

Mówiąc o aktach autodeterminujących personalny statut prawnokanoniczny osób konsekrowanych, należy podkreślić, że nieodparty przymus czy ignorancja lub błąd co do istoty aktu²⁰ stanowią *ex lege* powód jego nieważności (*ex tunc*). Natomiast ciężka i nieusprawiedliwiona bojaźń, podstęp²¹, ignorancja czy błąd nie czynią aktu nieważnym, lecz ten może być unieważniony (*ex nunc*) na mocy odpowiedniego postępowania.

IV. AKTY AUTODETERMINUJĄCE

Analiza powyższych argumentów pozwala zagłębić się w meritum niniejszych rozważań. Zgodnie z metodologicznymi założeniami pracy należy podkreślić, że ustawodawstwo kościelne zakłada istnienie czynności prawnych, których sam fakt materialnego zaistnienia powoduje – mechanicznie i automatycznie – określone skutki. Konsekwencje mogą poszerzać, umniejszać lub częściowo uchylać zakres wykonywanych prerogatyw. Nie można zatem wykluczyć, że podmiot bezpowrotnie utraci zdolność do dokonywania określonych czynności, gdyż wcześniejszy(e) akt(y) okaże(ą) się bezsprzecznie warunkujący(e) ważne i skuteczne dokonywanie innych²².

Wynika więc z tego, że tak ustawodawca, jak i kompetentna władza, za pomocą właściwych sobie instrumentów prawnych, mogą określać i kształtować zakres prerogatyw wiernych. O ile bardziej rzeczywisty jest wpływ wolnej woli osób w tym zakresie, urzeczywistniony przez odpowiedzialną i rozsądną decyzję²³.

1. AKTY WŁAŚCIWE FORMALNEJ KONSEKRACJI (ZBIOROWE I INDYWIDUALNE)

Mówiąc o aktach autodeterminujących status prawnokanoniczny osób konsekrowanych, należy odnieść się do tych czynności, których dokonanie implikuje intencję działania wraz z wystarczającą wiedzą podmiotu co do

²⁰ Por. kan. 125 §1 i kan. 126.

²¹ Prawo osób życia konsekrowanego w przypadku przyjęcia do nowicjatu (kan. 643 § 1, 4° i 5°), jak i złożenia pierwszej profesji zakonnej (kan. 656, 4°, kan. 1191 § 2 i 3) stanowi co innego, określając nieważność czynności.

²² Na temat autodeterminacji podmiotu – w ramach jednego systemu prawnego – dokonującej się na skutek intencyjnego działania podmiotu pisał już O. Robleda, definiując akt prawny jako „un acto de la voluntad, externo, dirigido a producir determinados efectos jurídicos”. O. ROBLEDA, *La nullidad del Acto jurídico*, Roma 1964, s. 7.

²³ Nieodzownym elementem prawnego samookreślenia się osoby jest wzbudzona intencja wywołania określonych skutków prawnych. Por. O. ROBLEDA, *De conceptu actus iuridici*, „Periodica” 4 (1962), s. 424.

istoty aktu. Ten sam zmieni i zmodyfikuje – relatywnie zasadniczo – osobowo-prawną i instytucjonalną pozycję/relację profesa.

W pierwszej kolejności należy wspomnieć o czynnościach o charakterze kolektywnym. Z uwagi na ich niewielką liczbę podkreśla się ich specyficzny charakter, odnoszący się do potencjalnej możliwości powołania do istnienia nowych rzeczywistości o charakterze asocjacyjnym. Te same mogą formalizować i zapewnić konieczną stabilność „doświadczeniom” duchowym, duszpasterskim czy nawet charytatywnym, przyjmując postać stowarzyszeń czy wręcz nowych instytutów życia konsekrowanego czy stowarzyszeń życia apostołskiego (IŻK/SZA) w myśl kan. 589.

Jednakże dla potrzeb niniejszego tematu najbardziej znaczący jest fakt, że IŻK/SZA mogą stanowić prawo własne, do którego przestrzegania zobowiązują się w sposób dobrowolny wszyscy członkowie, szczególnie ci *pleno iure*. Zasadność powyższego wynika z kan. 586 § 1, sankcjonującego zasadę słusznej autonomii każdego IŻK/SZA. Upoważnione do tego zadania kapituły²⁴ są najlepszym wyrazem współodpowiedzialności profesów o dobro Kościoła i własne²⁵.

Jeśli chodzi o charakter liczebny aktów autodeterminujących, zdecydowana większość ma jednak charakter indywidualny.

Należy podkreślić, że nie chodzi tylko o prośbę niektórych wiernych dotyczącą przyjęcia do IŻK i/lub SZA. Instancja tego rodzaju może spotkać się z negatywną odpowiedzią kompetentnego przełożonego. Odrzucona prośba o przyjęcie w żaden sposób nie mogłaby stanowić podstawy do sformułowania nawet remonstracji.

Znaczący zatem staje się sam moment przyjęcia w charakterze członka, względem którego – choćby bez formalnego nadania statusu osoby konsekrowanej²⁶ – można stosować niektóre ustawy, jak np. kan. 703. Decydującym aktem staje się jednak profesja, która powoduje przyjęcie wszystkich zobowiązań personalnego statusu kanonicznego i nabycia zdolności do wykonywania aktów prawnych *actualiter*²⁷.

²⁴ Zachowując hierarchiczny charakter prawa własnego, mówimy o konstytucjach, statutach generalnych lub prowincjalnych i regulaminach.

²⁵ Por. D. ANDRÉS, *I Capitoli religiosi. Autonomia, potestà e rappresentanza con particolare riguardo al diritto di petizione*, [w:] P. GHERRI (red.), *Responsabilità ecclesiale, corresponsabilità e rappresentanza*, Roma 2010, s. 170-177; Y. SUGAWARA, *Autonomia degli Istituti di vita consacrata*, „Periodica” 90 (2001), s. 419-420.

²⁶ Mowa o postulatach, nowicjuszach.

²⁷ Pomija się kwestię składania dodatkowych ślubów o charakterze prywatnym czy czysto duchowym (kan 1192 §1), dlatego że te nie nadają dodatkowych prerogatyw składającemu ani też nie pomniejszają ich zakresu co do wolnego wykonywania.

Zgodnie z tym, co stwierdzono wcześniej, należałoby wspomnieć również o takich czynnościach, których przedmiotem jest dyspensa od ślubów zakonnych i/lub innych formalnie uznanych przez Kościół świętych więzów czy przyrzeczeń (kan. 691-692), jak również pozwolenie na czasowe przebywanie poza domem zakonnym na warunkach określonych przez prawo powszechnie i własne (kan. 665 §1).

Dodatkowo zakres nadanych przez status kanoniczny prerogatyw może ulec relatywnie radykalnej zmianie za każdym razem, kiedy profes zdecyduje się dokonać przejścia do innego instytutu czy obrania innej formy konsekracji, uznanej przez Kościół (kan. 684-685). Analogiczna w skutkach byłaby także sytuacja profesy czasowo opuszczającego instytut w myśl kan. 686 § 1 i 2. W obydwu przypadkach osoba zachowuje, przynajmniej *virtualliter*, swój status, który jednak – w zależności od okoliczności – nie identyfikuje się w pełni z regularną sytuacją konsekrowanego. W przypadku eksklustracji reguluje to kan. 687, natomiast w sytuacji przejścia do innego Instytutu – kan. 684 § 4.

Warto odnotować, że na skutek wolnego działania profes może całkowicie utracić osobowy status prawny. Powyższa sytuacja może zaistnieć po otrzymaniu indultu odejścia zwalniającego z wszelkich obowiązków wynikających z profesji (czasowej i wieczystej). Wspomniane *factispecies* ustawodawca reguluje w kan. 688 i 691-692.

Identyczny zanik statusu osoby konsekrowanej następuje w konsekwencji wydalenia z instytutu *ipso facto*²⁸. Kodeks sankcjonuje, że następstwem dokonania jednego z czynów przestępczych – taksatywnie wyliczonych w kan. 694 § 1 – profes automatycznie zostaje wydalony. Zadaniem kompetentnego przełożonego jest zadeklarowanie zaistniałego faktu – notorycznego odstępstwa od wiary i/lub zawarcia lub usiłowania zawarcia małżeństwa, choćby cywilnego – celem wydania dekretu (dyspensy *sui generis*) pozbawiającego profesy nabytych prerogatyw.

Należy dodatkowo wspomnieć, że wydalenie *ope legis* zachodzi niezależnie od wystarczającej wiedzy lub ignorancji samego profesy, jak i jego przełożonego. Jak podkreśla doktryna, wydalenie jest równoczesne zaistniałym faktem²⁹. Kompetentna władza, nawet jeśli nie zgromadziła materiału dowodowego i/lub nie zadeklarowała zaistniałych faktów – na skutek otrzy-

²⁸ Ustawa nie stosuje się do nowicjuszy, ponieważ Kodeks nie przypisuje im formalnie statusu osoby konsekrowanej, nawet jeśli prowadzą *de facto* życie zakonne.

²⁹ Por. D. ANDRÈS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2008, s. 663.

mania pewnej informacji o popełnieniu czynu zabronionego – nadal winna uważać wydalenie za ważne.

Z perspektywy podjętego tematu aktami autodeterminującymi status zakonników są więc czyny wymienione przez kan. 694 § 1, podporządkowane co do skuteczności – jak każdy akt – przepisom ustaw wyrażonych w kan. 125-126.

2. „ZEWNĘTRZNE” WZGLĘDEM ŻYCIA KONSEKROWANEGO

Przymiotnik „zewnątrzne” posiada odniesienie do tych czynności prawnych, które *ex natura rei* nie przynależą do prerogatyw statusowych osób konsekrowanych. Należy sprecyzować, że nie należą do tych aktów te, których realizacja jest obowiązkowo związana ze statusem profesów, jednakże ich dokonanie wpływa autodeterminująco na rzeczywiste wykonywanie przysługujących im praw. Nie można zatem wykluczyć, że profesie nie dopuszczają się określonych czynności skutkujących znaczącą zmianą właściwego sobie statusu prawnego.

Indywidualnym aktem autodeterminującym jest więc sakrament święceń przyjęty tak w stopniu diakonatu, jak i prezbiteratu, przy wcześniejszym domniemaniu ważności jego przyjęcia i udzielenia³⁰. Członkowie IŻK/SZA – prócz posiadanego statusu powstałego na skutek profesji rad ewangelicznych – przyjmując stan duchowny, nabywają określone prawa i obowiązki. Dwa różne statusy nie są jednak niekompatybilne: każdy z nich zakłada odmienne źródło pochodzenia (hierarchiczne i charyzmatyczne) i określa równocześnie różne zadania, nie powodując jednak rozbieżności.

Nie tylko akty sakramentalne mogą stanowić przyczynę sprawczą (*causa efficiens*) ograniczonego i/lub całkowicie odebranego statusu kanonicznego. Popełnienie niektórych przestępstw ze skutkiem automatycznie zaciągniętej kary, tj. bez dodatkowej interwencji jakiegokolwiek władzy kościelnej, może skutkować zaciągnięciem kar *latae a iure*. Wspomniane sankcje, zwłaszcza te najcięższe, powodują nie tylko zakaz czynnego i biernego udziału w sprawowaniu sakramentów, sakramentaliów oraz wykonywania urzędów/posług czy wykonywania aktów rządzenia³¹. Dodatkowo zmieniają w istotny sposób osobowy status ekskomunikowanego profesa, powodując nieważność czynności na skutek wymierzenia lub zadeklarowania cenzury³².

³⁰ Inne sakramenty, jak Eucharystia, pokuta czy namaszczenie chorych, nie powodują zasadniczych zmian statusowych.

³¹ Por. kan. 1331 § 1 n. 1-3.

³² Por. kan. 1331 § 2 n. 1-5.

Nie komentując konsekwencji innych kar poprawczych – zaciągniętych przez sam fakt ich popełnienia – należy jedynie dopowiedzieć, że ustawodawca kościelny przewidział również karanie interdyktem, jak i suspensą *latae sententiae*³³.

Nacisk na wspomniane kary staje się tym bardziej wymowny i zasadny, że dyspozycja kan. 96 wyraźnie stanowi, iż zbiór praw i obowiązków właściwych każdemu wiernemu określa się, między innymi, od momentu nałożenia na podmiot konkretnych sankcji karnych³⁴.

IV. SKUTKI PRAWNE

Założenia niniejszego artykułu, jak i analiza aktów autodeterminujących personalny status osoby konsekrowanej wskazały, że uskutecznienie określonych czynności legalnych, zachowując warunki ich skuteczności i ważności, powoduje określenie nowego statusu lub relatywnie poważną jego zmianę – korzystną lub negatywną dla działającego – lub też zupełną jego utratę, nierzadko nieodwracalną.

Pod względem prawnym najbardziej interesujące są hipotezy modyfikacji statusu powstałe na skutek ograniczonego zakresu dokonywania określonych czynności czy też czasowego zawieszenia w korzystaniu z wszystkich prerogatyw gwarantowanych przez ustawodawcę. Taki stan rzeczy wiąże się z personalnymi decyzjami osoby konsekrowanej decydującej się czasowo opuścić swój instytut, odbyć czas próby w innym – celem definitywnego przejścia – jak również może być konsekwencją automatycznego zaciągnięcia kary *latae a iure* za popełnienie czynów zakazanych prawem.

W tym względzie należy wspomnieć, że dodatkowymi konsekwencjami tak zaciągniętych niektórych cenzur są nieprawidłowości *ex delicto* uniemożliwiające dopuszczenie kandydata do przyjęcia święceń. Kanon 1041 normuje, że zabrania się przyjmowania święceń tym ochrzczonym mężczyznom, którzy dopuściliby się przestępstwa apostazji, herezji lub schizmy (2°) lub dobrowolnie spowodowaliby przerwanie ciąży *effectu secuto* (4°)³⁵.

Wszelkie czynności dokonane *post factum* przez władzę kościelną będą mieć wyłącznie charakter deklaracyjny.

³³ Por. odpowiednio: kan. 1370 § 2, kan. 1378 § 2 1° i 2°, kan. 1390 § 1, kan. 1394 § 2, kan. 1378 § 2 1° i 2°, kan. 1370 § 2, kan. 1394 § 1 i kan. 1383.

³⁴ Kan. 87 CIC 1917 stanowi: „obex ecclesiae communionis vinculum impediens”.

³⁵ Ta sama nieprawidłowość będzie odnosić się także do wykonywania przyjętych święceń, co reguluje kan. 1044 §1 2° i 3°.

ZAKOŃCZENIE

W trosce o jasność konkluzji należy odwołać się do sformułowanych we wstępie założeń metodologicznych.

Wykazano, że przedmiotem zainteresowania pracy nie są akty rządzenia, a raczej akty osób przynależących do stanu konsekrowanego. Wspomniane czynności mogą mieć charakter kolektywny, lecz szczególnie wiążącymi – względem prawnokanonicznej ordynacji – są głównie akty indywidualne.

Niniejszy artykuł postawił sobie za cel poszukiwanie takich aktów osób konsekrowanych, które przez sam fakt ich dokonania i/lub popełnienia samo-określają własny status prawnokanoniczny. Skutki dokonania wspomnianych czynności znajdują pewną analogię do konsekwencji cenzur zaciąganych *latae sententiae*.

Należy zauważyć, że mechanizm autodeterminacji zakłada i koniecznie implikuje poczytalność podmiotu działającego, uwzględniając dyspozycje kan. 125-126. Istnieje domniemanie, że dokonywanie określonych czynności z takim skutkiem jest działaniem w pełni świadomym i dobrowolnym, w przypadkach zaś popełnienia istotnych dla argumentu przestępstw wyklucza się działanie nieumyślne, zakładając wolę ich popełnienia (*dolus*). Powyższe elementy stają się niezbędnymi przesłankami do rzeczywistego zaistnienia aktu, ale także do jego skuteczności – tak początkowej, jak i definitywnej³⁶. Zakres pojęcia „autodeterminacja” okazuje się zatem podstawową treścią zawartą w akcie prawnym.

Bezpośrednim celem i zarazem założeniem artykułu była idea precyzyjniejszego wyodrębnienia i uściślenia podmiotowych aktów prawnych – w sensie powodowania przez nie efektów *ipso facto* – niż bardziej ich systematycznej klasyfikacji, których *in abundantia* dokonała doktryna w oparciu o różnorodne kryteria³⁷. Według autora opisowy charakter tak pojętych aktów prawnych osób konsekrowanych nie ma szerszego zastosowania metodologicznego. Zaproponowana perspektywa określa akty osób ze względu na ich funkcjonalną pozycję względem innych podmiotów, jak i całej wspólnoty wierzących.

³⁶ Por. P. GHERRI, *Il concetto amministrativistico di „efficacia“*, [w:] J. WROCEŃSKI, M. STOKŁOSA (red.), *La funzione amministrativa nell'ordinamento canonico. Atti del XIV Congresso Internazionale di Diritto Canonico*, Warszawa 2012, s. 304-307.

³⁷ Por. E. LABANDEIRA, *Tratado de derecho administrativo canónico*, Pamplona 1993, s. 303-304; F. D'OSTILIO, *Prontuario del Codice di diritto canonico*, Città del Vaticano, 1998, s. 101.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA KANONICZNEGO

- CONCILIUM ŒCUMENICUM VATICANUM II: Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, AAS 57 (1965), s. 5-75.
- CONCILIUM ŒCUMENICUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in modo huius temporis *Gaudium et spes*, AAS 58 (1966), s. 1025-1120.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317.

LITERATURA

- ANDRÉS Domingo: I Capitoli religiosi. Autonomia, potestà e rappresentanza con particolare riguardo al diritto di petizione, [w:] P. GHERRI (red.), Responsabilità ecclesiale, corresponsabilità e rappresentanza, Roma 2010, s. 170-177.
- ANDRÉS Domingo: Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico, Roma 2008.
- CHIAPPETTA Luigi: Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale, Napoli 1988.
- D'OSTILIO Francesco: Prontuario del Codice di diritto canonico, Città del Vaticano 1998.
- DE PAOLIS Velasio: Atto giuridico, „Periodica” 90 (2001), s. 185-223.
- DE PAOLIS Velasio: Stati di vita delle persone nella Chiesa secondo il CIC, [w:] AA. VV., Episcopato, presbiterato, diaconato, Milano 1988, s. 121-122; 125-132.
- FERME Brian: Gli elementi dell'atto giuridico: essenza (e motivazioni); volontà (e dichiarazioni); forma, [w:] AA. VV. L'atto giuridico nel diritto canonico, Città del Vaticano 2002.
- FERRER ORTIZ Javier: 'Capacidad de obrar', [w:] J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), Diccionario General de Derecho Canónico, vol. I, Navarra 2012, s. 816-820.
- GARCÍA MARTÍN Julio: Le norme generali del Codex Iuris Canonici, Roma 2006.
- GHERRI Paolo: Il concetto amministrativistico di „efficacia”, [w:] J. WROCEŃSKI, M. STOKŁOSA (red.), La funzione amministrativa nell'ordinamento canonico. Atti del XIV Congresso Internazionale di Diritto Canonico, Warszawa 2012, s. 297-309.
- HEINZMANN Marcelo: Le leggi irritanti e inabilitanti. Natura e applicazione secondo il CIC 1983, Roma 2002.
- LABANDEIRA Eduardo: Tratado de derecho administrativo canónico, Pamplona 1993.
- LOMBARDIA Pedro: Contribución a la teoría de la persona canónica, „Ius Canonicum” 57 (1989), s. 111-106.
- MICHIELS Gommar: Principia generalia de personis in Ecclesia. Commenarius libri II Codicis iuris canonici. Canones praeliminares 87-106, Paris–Tornaci–Romæ 1955.
- MOLANO Eduardo: Los derechos naturales de la persona y del fiel ante el ordenamiento canónico, [w:] E. CORECCO, N. HERZOG, A. SCOLA (red.), Les droits fondamentaux du chrétien dans l'Église et dans la société: actes du IVe congrès international de droit canonique, Fribourg 1981.
- OTADUY Javier: Actos de la autonomía privada, [w:] AA. VV., Manual de derecho canónico, Pamplona 1991.
- ROBLEDA Olis: De conceptu actus iuridici, „Periodica” 4 (1962), s. 413-446.
- ROBLEDA Olis: La nullidad del Acto jurídico, Roma 1964.
- SHAKAL Daniel: The canonical status of members of Institutes of Consecrated Life, „Studia Canonica” 43 (2009), s. 297-329.
- SUGAWARA Yuji: Autonomia degli Istituti di vita consacrata, „Periodica” 90 (2001), s. 415-436.
- VALDRINI Patrick: Comunità, persone, governo, Roma 2013, s. 153-154; 176.

ZUANAZZI Ilaria: 'Habilitación', [w:] J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), Diccionario General de Derecho Canónico, vol. IV, Navarra 2012, s. 283-285.

AKTY AUTODETERMINUJĄCE
PERSONALNY STATUS PRAWNO-KANONICZNY
OSÓB KONSEKROWANYCH

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest problematyka dotycząca autodeterminacji podmiotowego statusu prawnokanonicznego osób konsekrowanych. W trosce o kompletność argumentu autor dokonał analizy niezbędnych pojęć, takich jak: status osobowy, zdolność działania i dokonywania określonych aktów prawnych. Analiza norm kodeksowych wykazała, że urzeczywistnienie niektórych aktów może dokonać poważnej modyfikacji statusu profesów – tak pozytywnej, jak i działając na niekorzyść działającego – nie wykluczając jednocześnie całkowitej utraty zagwarantowanych przez Kodeks prerogatyw.

Przyjęta metodologia pozwoliła stwierdzić, że ustawodawca kościelny przewidział istnienie takich aktów prawnych, których dokonanie automatycznie określa nową pozycję (nowy status osobowy): otrzymanie indultu opuszczenia Instytutu, wydalenie, o którym w kan. 694, jak również popełnienie określonych ustawą kar.

Streścił Przemysław Michowicz OFMConv

Słowa kluczowe: *capacitas agendi, habilitas, prerogatywy, indult, eksklaustracja, wydalenie ipso facto.*

ACTS OF SELF-DETERMINATION
IN RELATION TO THE PERSONAL LEGAL STATUS
OF CONSECRATED PERSONS

Summary

The main purpose of this paper was to propose a new methodological approach to the doctrine concerning the identification of the legal acts with aim to establish more precisely the new and/or changed functional position of the consecrated persons regarding the entire Church.

The Author demonstrated that the canon law system provides acts whose fulfilment automatically determines the legal status of the agent, changing significantly, the prerogatives of that person. Self-determined acts can be divided into collective and individual. However, the interest of this paper has identified the most relevant ones last: transfer to another Institute, indult of exclaustation, indult of definitive departure, dismissal from Institute.

Summarised by Przemysław Michowicz OFMConv

Key words: *capacity to act, habilitas, prerogatives, indult, exclaustation, dismissal ipso facto.*